

Berachot Sources 16

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לז עמוד א

ובכוסס את החטה דבורא פרי האדמה לא תני בה בסוף מעין שלוש. וטעמא משום דלא קיימי אלא למזון וכשהטעין תורה ברכה לאחריהם דוקא בשאכלן למזון דמסתמא למזון הזכירן ולאפוקי כוסס חטה אבל מכל מקום כיון דאינשי זימנין דאכלי ליה הכי מברך בורא פרי האדמה ואין ברכה לאחריו אלא כשאר דברים דאין משבעת המינים:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ג הלכה ב

האוכל פת חייב לברך לפניו ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ, ולאחריה ארבע ברכות, אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בורא פרי האדמה, ולאחריו בורא נפשות רבות, א אכל קמח מברך ב לפניו שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות.

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף לו עמוד א

ולענין ברכה אחרונה מיהא אף בקמח חרוך ואף לדעת האומ' בו שמברך ב"פ האדמה כתבו בתוספות שאין מברכין בו מעין ג' ואף על פי שאם לשה ואפאה מברך ג' בזו אינו מברך מעין ג' שכל חמשת המינים אין חשיבותן אלא משום מזון ודוקא כשהן נאכלים בדרך מזון כגון דייסא והדומה לה שמברכים עליו בתחלה בורא מיני מזונות אבל אלו שתחלתן אינה אלא בבפה"א אף סופה אינה אלא בבורא נפשות שאין ברכה מעין ג' אלא על ה' המינים הנאכלים בדרך מזון כגון תבשיל ועל ז' המינים אבל כל שברכתו בפה"א אין ברכתו אלא בבורא נפשות ומה שאמרו למטה כל שהוא מין דגן ולא אפאו מעין ג' פירושה בבישול עד שר"ג חלק בה לומר ג' הא כסיסה לא וכן אמרו הכוסס את החטה מברך בפה"א טחנה ואפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך המוציא ולבסוף ג' ברכות אין הפרוסות קיימות בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף מעין ג' ואלו בכוסס לא וקצת רבני צרפת מצריכין בה מעין ג' ואין דבריהם נראים ומה שנתגלגל כאן במלח זמית יתבאר למטה:

חדושי הרשב"א מסכת ברכות דף לו עמוד א

ובברכות שלאחריהם בין דשערי בין דחטי איכא למימר דמברך מעין שלש דכיון דאלו אפו לי' מברך שלש כי לא אפו ליה מברך מעין שלש, וכדמשמע לכאורה מפלוגתייהו דרבן גמליאל וחכמים דמייתי לה לקמן דקתני כל שהוא משבעת המינים ולא מין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת רבן גמליאל אומר ג' ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' דאלמא כל שלא אפאו מברך עליו ברכה אחת מעין ג' ואפילו כוסס את החטה ואפי' אכיל קמחא בין דחטי בין דשערי. ובתוס' אמרו שאינו מברך מעין ג' אלא על שבעת המינים ולא מן דגן או מין דגן דעשאו כעין דייסא ודכותי' שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות הא על מי שמברכין עליו בורא פרי האדמה אין מברכין עליו בסופו אלא בורא נפשות שלא מצינו שתקנו בכ"מ מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה, דלקמן בפרקין אמרי' ברכה אחת מעין ג' מאי הוא מחמשת המינים על המחיה ועל הכלכלה ושאינו מין דגן על העץ ועל פרי העץ אבל על האדמה ועל פרי האדמה לא קאמר, והא דאמרי' לקמן כל שהוא מין דגן ולא אפאו פת ברכה אחת מעין ג' ה"ק דבשלינהו ועבדינהו כעין דייסא אבל כוסס את החטה או את הקמח שאינו מברך עליו בתחלתו אלא בורא פרי האדמה בסופו בורא נפשות, ותדע לך דההיא ודאי בדבשלינהו מיירי ולא בכוסס חי דהא קתני בהדיא רבן גמליאל אומר ג' ברכות ואלו בכוסס את החטה אסיקנא לקמן דאפילו לרבן גמליאל אינו מברך עליו ג' ברכות וטעמא דמלתא משום דלא הוי אכילה חשובה כל כך ואפילו קלי, ועוד ראייה מדתנן הכוסס את החטה מברך עליו בורא פרי האדמה טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו המוציא ולבסוף ג' ברכות אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג' אלמא מדלא קתני הכי בכוסס ש"מ דוקא בשאפאה ובשלה ושאיין הפרוסות קיימות הא בכוסס לבסוף אינו מברך ולא כלום, ועוד דל"ל לאשמועינן בשאפאה ובשלה ואין הפרוסות קיימות דמברך עליו לבסוף מעין ג' הא אפילו בכוסס חי מברך עליו כן וכ"ש בשבשלה, אלא דאיכא לדחויי בהא דדילמא הכא איצטריך לאשמועינן דאע"ג דאפאה כיון דבשלה ואין הפרוסות קיימות לא מברך אחריו ג' ברכות כיון דליכא תוריתא דנהמא וכ"כ הראב"ד ז"ל דלא מברכין מעין ג' בכוסס את החטה לפי שאין בו לא כלכלה ולא מחיה ולא מזון אלא בורא נפשות מברכין עליה, כ"כ לקמן בשמעתא דדברים הבאים בתוך הסעודה, ומ"מ אמרו בשם ר"ת ז"ל שמברך לאחריו מעין ג' והמחמיר שלא לכוס כלל לאפוקי נפשי' מפלוגתא תע"ב, וכענין שאמר בירושלמי דפרקי' רבי ירמיה בעי אהין דאכל סלת ובדעתיה למיכל פיתא מהו מברך עליה בסופה א"ר יוסה דהכין לא אכל ר' ירמיה סלת מן יומו, ופירוש משום ספק ברכה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד א

גמרא. מאי טעמא דרבן גמליאל? - דכתיב: ארץ חטה ושעורה וגו', וכתיב: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם וגו', וכתיב: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ורבנן? - ארץ הפסיק הענין. ורבן גמליאל נמי, ארץ הפסיק הענין! - ההוא מבעי ליה למעוטי הכוסס את החטה.

חדושי הרשב"א מסכת ברכות דף מד עמוד א

ומסתברא דאפילו לרבנן נמי לא מברכים בכוסס את החטה מעין ג' לפי שאינו דומה לשאר פירות הנזכרים בפסוק שהן בחיותן נאכלין, אבל חטה אין דרכן של בני אדם לכוססה אלא המיעוט ובדרך מקרה, ולדבריהם לא הוזכרה חטה ושעורה כאן אלא לרבות דיסא וחביץ קדרא שאינו לחם ומ"מ נאכלין כך לרבים ודרך אכילת החטים והשעורים בכך והלכך אף הן מברכין עליהן מעין ג' לרבנן, והיינו נמי דר"ג ממעט כוסס את החטה מדכתיב לחם, ולא ממעט דיסא וחביץ קדרה וכדתיניא כל שהוא משבעת המינין ולא ממין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת ר' גמליאל אומר ג' ברכות, ונ"ל טעמא כדאמר' דלחם לא ממעט לפי סברתו של רבן גמליאל אלא מה שאינו נאכל לרבים כלחם אבל דיסא שנאכלת אף היא לרבים מברכין עליה כלחם, ולרבנן לחם דוקא הא כל שהוא נאכל לרבים ואינו לחם מברכין עליה מעין שלש, והיינו דאפקיה רחמנא הכא בלשון חטה ושעורה, כך נראה לי.

רבינו יונה מסכת ברכות דף לב עמוד א

ומרבן גמליאל נשמע לרבנן דכי היכי דר"ג היה ממעט הכוסס את החטה מברכת שלש והיה סובר שמברכין עליו מעין שלש הה"נ רבנן דאמר' שעל הפירות של שבעת המינים מברך מעין שלש ממעטין נמי כוסס את החטה מברכת מעין שלש שלא יהא חשוב כוסס את החטה שאין דרך אכילתו כל כך כמו אוכל הפירות עצמם אבל ברכת בורא נפשות רבות ס"ל דמברך לסוף וכן אם אוכל קמח ממש מברך לסוף בורא נפשות רבות ויש שהיו חוששין לאכילת שבליים שחרק והקמח מפני שהיו מסתפקין בברכה שבסוף והיו סבורין כיון שהחטה משבעת מינים חייב הוא לברך עליו לבסוף ברכה מעין שלש והיה מסופק להם הברכה מאיזה נוסח יאמרו אותה שלא מצינו מעין שלש בפרי האדמה וסמכו על הירושלמי דגרסינן התם רבי ירמיה בעי הלין דאוכלין סולת מהו דתימא מברכא סופא אמר רבי אסי דהכין לא אכיל רבי ירמיה סלת מן יומי ואין צורך לזה דרבי ירמיה מפני שהיה חושב שמברכין עליו ברכה מעין שלש והיה מסופק בנוסח הברכה שלא מצינו נוסח הברכה מעין שלש בפרי האדמה כמו במיני מזונות וביין ובפירות העץ ולפיכך לא היה אוכל אותו כלל אבל עכשיו שאנו אומרים מכלל דסבירא להו לרבנן שמברך עליו לבסוף בורא נפשות רבות כדכתבינן לעיל מותר לאכלו בלא שום מיחוש ויברך עליו לבסוף בורא נפשות רבות וכן כתב רבי' משה ז"ל. מיהו מתוך הירושלמי נמצינו למדין שכל דבר שיהיה מסופק בברכה אחרונה שלו שאין לו מן הספק לאכול אותו בפני עצמו אלא יאכל אותו על ידי הפת כדי שלא יצטרך לברך כלל דפת פוטרת כל מיני מאכל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רח סעיף ד

(1) אכל ד' ו' (1) דגן חי או עשוי (2) קליות או שלוק (3) <2> ה (10) והגרעינין שלמים, אינו מברך (11) אלא בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות. הגה: (12) והא דמברך לפניו בפרה"א היינו (13) באוכל חטין וכיוצא בהן, דראויין לאכול כך, <1> אבל האוכל (14) שעורים שלמים (15) אפילו קלויין באש, אינן ראויין לאכול רק ע"י הדחק ואין מברך לפנייהם (16) רק שהכל (כל בו וכן משמע מדברי רשב"א שמה שהשוה חטין לשעורין, לברכה אחרונה משמע ולא לראשונה); (17) ו' <10> (18) [ג'] והתוספות (19) נסתפקו אם יברך לאחריו ברכה מעין שלש, (20) ולכך כתבו שנכון שלא לאכלו (11) אלא (12) (13) בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון.

משנה ברורה סימן רח ס"ק יח

(יח) בתוך הסעודה - ואם אירע שאכלו שלא בתוך הסעודה יברך אחריהם [כד] בנ"ר כי כן הוא מעיקר הדין:

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף לז עמוד א

נתן ר"ג לר' עקיבא רשות לברך. רצונו שיברך ג' ברכות ויזמן עליהם וקפץ ר' עקיבא וברך ברכה אחת מעין שלש ולעצמו ברך ולא להוציא אחרים ידי חובתן דקיי"ל בפ' כל הבשר דאין מזמנין על הפירות, וא"ת והא ר' עקיבא קאמר במתניתין אפילו לא אכל אלא שלק והוא מזונו מברכין עליו שלש ברכות ומפרש בגמרא בקלח של כרוב שנינו וא"כ למה לא ברך ג' ברכות, וי"ל דר' עקיבא דוקא קאמר באוכל כל שובעו וכן משמע הלשון שלק והוא מזונו והכא לא אכל תמרים כל שובעו, וא"ת לר"ג דאמר מברך ג' ברכות על שבעת המינין אי ס"ל דברכה טעונה כוס א"כ צריך לעולם להביא כוס, וי"ל שלא ישתה מן הכוס כשיעור שיתחייב ברכה אחרונה, א"נ ר"ג לא אמר אלא היכא דאוכל או שותה בקביעות דדבר חשוב אבל כמלא לוגמיו מודה דלא הי' צריך לברך ג' ברכות.

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לז עמוד א

וקפץ ר' עקיבא ובירך ברכה אחת מעין שלש. וא"ת עוד ולרבן גמליאל דאמר דבכולהו שבעת המינים מברכין בסוף שלוש ברכות אם כן כשמזמנים ומברכים ברכת המזון על הכוס ושותים ואחר ששתו צריכין לברך שלוש ברכות על היין ששתו ומזמנים עליו וחוזרים ומברכים על כוס אחר וכן לעולם ואם כן אין לדבר סוף. יש לומר שיכולין ליזהר שלא ישתו מכוס של ברכה כדי רביעית כל אחד ואחד מאותן שלושה בני אדם דכי היכי דבאכילה איכא שיעור לאחריו כדי אכילה הוא הדין לשתיה דבעינן כדי שתיה והיינו רביעית. ונראה דהוא הדין לרבנן דליכא אחריו מעין שלוש אלא ברביעית שזהו שיעורו בכל מקום לענין איסורין:

תוספות מסכת פסחים דף קה עמוד ב ד"ה וש"מ כוס

וש"מ כוס של ברכה צריך שיעור - פי' מדאינו מחלקו לב' כוסות ותימה דהא מדקתני אין אלא כוס א' משמע דאין לו כלי אחר דהכי אמרי' בברכות באלו דברים (ג"ז שם) דקאמר התם וסברי ב"ש בהמ"ז טעונה כוס והתנן בא להם יין אחר המזון ואין לו אלא כוס אחד מברך על היין ואח"כ מברך על המזון מאי לאו דמברך עליה ושתי ליה מיד לא דמברך ומנח ליה ולא שתי ומניחו לבהמ"ז והאמר מר המברך צריך שיטעום דטעים ליה בידיה שיניח מעט מן היין בידו וישתה ולא יפגום ומיירי שאין שם רביעית בצמצום משמע מדמוקי לה בטעים ליה בידיה ולא קאמר שיניח היתר מרביעית בכלי אחר משום דקתני אין לו אלא כוס אחד היינו אין לו אלא כלי אחד וי"ל דהתם כיון דמיירי דאיכא טפי מרביעית א"כ אין לו אלא כוס אחד היינו על כרחך כלי אחד דאי לענין דליכא שני רביעית קאמר הלא א"צ שיעור לברך על היין לשתות דאפילו אמשהו מברך שלא יהנה בלא ברכה והרי יכול לברך ולשתות העודף על הרביעית ורביעית הנשאר יניח לברכת המזון אלא אין לו אלא כלי אחד קאמר אבל הכא אין לו אלא כוס אחד אין נראה דכלי אחד קאמר דהא הנכנס לביתו קתני שלא התחיל לאכול ואי אפשר שלא ימצא כלי אחר דמסתמא לא מיירי בגברא ערטילאי הלכך ע"כ לענין דאין לו שני שיעורין קאמר ובברכות דמיירי בבא להם יין על השלחן אפשר שאין לו על השלחן אלא כלי אחד.

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן כז

כז ועל היין של כוס ברכת המזון כתב בעל ה"ג שא"צ לברך אחריו על הגפן ומילתא דתמיה היא ושמא חשבו דבא מחמת סעודה אף על פי שהפסיק בברכת המזון⁽⁷⁾ ולא מסתבר כוותייה וגם העם לא נהגו כן ודין שלישי דרב פפא אין מצוי בינינו בזמן הזה⁸⁹ לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א

תנו רבנן: אין מקדשין על השכר. משום רבי אלעזר בר רבי שמעון אמרו: מקדשין. מטעמת יין - כל שהוא, רבי יוסי בר יהודה אומר: מלא לוגמא. אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש: המקדש וטעם מלא לוגמא - יצא, ואם לאו - לא יצא.

תוספות מסכת ברכות דף לט עמוד א ד"ה בצר ליה

בצר ליה שיעורא - היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו אפילו פחות מכשיעור דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא לוגמיו

תוספות מסכת שבת דף עו עמוד ב ד"ה ויעמוד על

ויעמוד על רביעית - ואף על גב דאמרין בערבי פסחים (דף קז). המקדש אם טעם מלא לוגמא יצא ומלא לוגמא הוי טפי מרביעית כדמוכח בפ' בתרא דיומא (דף פ). יש לומר דמלא לוגמא דהתם לאו דוקא אלא כדי שיסלקו לצד אחד ויראה כמלא לוגמא כדמפרש ביומא אהנהו דהתם ועוד יש לומר דדוקא מקדש.

תוספות מסכת יומא דף פ עמוד א ד"ה הכי נמי

הכי נמי כמלא לוגמיו - הא דאמר פרק חלון (עירובין דף עט): המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא אור"ת דהתם נמי כמלא לוגמיו וטעם הוי דבעינן יתובי דעתא דאי מלא לוגמיו ממש קאמר אם כן הוי טפי מרביעית כדמוכח הכא כי מוקי לה כמלא לוגמיו אז פריך אם כן הוה ליה מקולי בית שמאי אבל מעיקרא דקאמר מלא לוגמיו לא קשיא ליה א"כ היכי בעינן כולי האי והאמר בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קח): דד' כוסות שיעורן ברביעית וכוס של קידוש אחד מהם וא"כ היכי נפיק ידי קידוש כיון דבעי טעימה מלא לוגמיו ועוד אי סלקא דעתך מלא לוגמיו אם כן הוה טפי מייטובי דעתא דייטובי דעתא הוי כמלא לוגמיו ואמאי שיערו בכל חד וחד בדידיה בשלמא אי הוי בכמלא לוגמיו ניחא כדמשני בסמוך קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתא כל העולם טובא עוג מלך הבשן פורתא.

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן יח

יח אמר רב הונא וכן תנא רב גידל דמן נרש טעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא לאו מלא לוגמיו ממש אלא כדמפרש ביומא (דף פ א) כמלא לוגמיו כדמפרש התם כל שאילו מסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמא והוא פחות מרביעית כדאמרינן התם והכי נמי אמרינן לקמן (דף קח ב) גבי ד' כוסות והוא דשתי רובא דכסא אבל מלא לוגמא הוי יותר מרביעית כדאיתא התם ודלא כרב עמרם וכרב צמח גאון שכתבו אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא דאמר מר המקדש אם טעם וכו' ואם לא טעם המקדש וטעם אחר מלא לוגמא יצא וכו' כדאיתא בעירובין (דף מ ב). ויראה שהאחד מן המסובין צריך לשתות מלא לוגמא. ואין שתית שנים מצטרפין למלא לוגמא דלא מיקרי שתיה של הנאה בפחות ממלא לוגמא ואנן בעינן שיהנה האדם מכוס של ברכה ויין שראוי לקדש עליו בארתי בפ' המוכר פירות (סי' י')